

תעמולת החמאס במבצע "צוק איתן"

לוחמה פסיכולוגית בתקשורת הדיגיטלית

ישראל-חמאס 2014

שם : ברק חדריאן

ת.ז. : 301096715

לוחמת הגרילה והמאבק בה בעת החדשה

ד"ר יעקב פאלקוב

תוכן עניינים

2-3	הקדמה
4-5	מבוא
5-7	שאלת המחקר והמתודולוגיה
7	שיטת המחקר
8-10	מסרי ההסברה של החמאס
10-13	העורף בחזית
13-16	ירי על יעדים אסטרטגיים
16-18	שיטות לוחמה חדשות ; מזל"טים וקומנדו ימי
18-22	איום המנהרות
22-24	מלכודת אש ברצועה
25-26	סיכום ומסקנות
27-31	ביבליוגרפיה

הקדמה

מבצע "צוק איתן" החל בעקבות ירי רקטות אינטנסיבי מרצועת עזה לעבר ישובים אזרחיים בדרומה של מדינת ישראל. הירי החל כתגובה של חמאס למבצע "שובו אחים" של צה"ל בגדה המערבית בעקבות חטיפת שלושת הנערים אייל יפרח, גל-עד שער ונפתלי פרנקל ז"ל ורציחתם ב-12 ביוני 2014. עד מציאת גופותיהם ב-30 ביוני התבצע ירי תדיר של טילים לעבר יישובי עוטף עזה ועד לטווח של 40 ק"מ מרצועת עזה, כשלא חדל החמאס בירי לאחר אזהרותיה של ישראל, פתחה ישראל במבצע צבאי ברצועת עזה.

מבצע "צוק איתן" נפתח בלילה שבין ה-7 ל-8 ביולי 2014 בהתקפה אווירית רחבה על עשרות יעדים ברצועת עזה. ביום הראשון למבצע נכנסו מיליוני תושבי ישראל לטווח ירי הטילים של חמאס, עם שיגורים לגוש דן, אזור ירושלים ועד לחדרה ואף לאזור חיפה ודימונה. כשבוע לאחר פתיחת המתקפה האווירית החל התמרון הקרקעי של צה"ל בשטח הרצועה, עם מטרה לחיסול איום המנהרות ההתקפיות של החמאס. הייתה זו לוחמה שלישית של מבצעים גדולים בין ישראל לחמאס, קדמו לו מבצע "עמוד ענן" בשנת 2012 ומבצע "עופרת יצוקה" בשנת 2009. ב-26 לאוגוסט, יומו ה-50 של המבצע הוא הגיע אל סיומו בהפסקת אש בין הצדדים.

לפי הגדרתו של קלאזוביץ' (הרכבי, 1999) מלחמה הינה שימוש בכוח לאכיפת היריב לעשות את רצוננו. המלחמה בין ישראל לבין ארגונים כמו החמאס והחיזבאללה כדוגמת מלחמת לבנון השנייה בקיץ 2006 היא אינה מלחמה מסורתית בין מדינה למדינה, בין כוחות צבא מאורגנים ומסודרים; מדובר בלוחמה א-סימטרית.

בלוחמה א-סימטרית קיים שוני מהותי בין הצדדים הלוחמים, אין המדובר בלחימה בין שני כוחות צבא בסדרי גודל דומים המשתמשים בטקטיקות ואסטרטגיות דומות (הרכבי, 1999). הצד החלש יכול להשתמש בלחימה לא קונבנציונלית כדי לפצות על חוסר האיכות וכמות הכוח הצבאי. החמאס משלב לוחמת טרור, שימוש באמצעים אלימים כלפיי האוכלוסייה אזרחית בישראל במטרה ליצור מאזן אימה והפחדה ובלוחמת גרילה, לוחמה זעירה של כוחות לוחמים הפועלים בתוך שטח האוכלוסייה האזרחית המקומית כנגד כוחות צה"ל. יש להם את היכולת להסתוות בשטח ולקבל תמיכה עממית. ללא התמיכה הזו אין יכולת קיום לגרילה.

ברמה המבנית, מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית שבה קיימים מוסדות שלטון נבחרים והיא מושפעת מאוד מדעת הקהל ומהתקשורת. לעומת זאת, רצועת עזה הינה ישות שאינה מוגדרת כמדינה, והיא הולכת בעקבות קול אחד. (הראל, 2012). ברמה המערכתית, לישראל יש צבא מסודר, מסורתי, הנוהג על פי קוד פעולה צבאי מערבי. צה"ל מסמן את עצמו באמצעות מדים והוא פועל כנגד מטרות צבאיות בלבד ומשתדל למנוע נזק סביבתי. בעזה, נבנו כוחות המוטמעים בתוך הסביבה האזרחית, מכין מראש את המפקדות שלו בתוך בתים ומבנים אזרחיים ונוהג על פי קוד פעולה עצמאי המאפשר לו להציג את עצמו לסירוגין כגוף אזרחי או כגוף צבאי – על פי צרכיו.

חמאס, הינו ארגון טרור הנמנה כצד הקיצוני מבין התנועות הפלסטיניות עם אידיאולוגיה פונדמנטליסטית שלא מכירה בזכות קיומה של מדינת ישראל. החמאס השתלט בכוח על רצועת עזה בשנת 2007 ומאז שולט בה בכוח וללא הכרה בינלאומית בישות שבעצם איננה מדינה.

ישראל פועלת על פי ההיגיון המערבי המבטא מגוון דעות, ובה השלטון נבחן לפי פעולותיו. השלטון בעזה מקיים אידיאולוגיה פונדמנטליסטית, והוא מונחה על ידי רעיון משיחי ארוך טווח שלמענו הם מוכנים להקריב קורבנות גדולים.

צה"ל בנוי מיחידות במבנה צבאי מסורתי, לעומת זאת, ברצועת עזה יחידות החמאס פועלים בשיטה של היעלמות. לא ניתן לדעת אם אדם הוא לוחם או לא. הם פועלים בתוך סביבה אזרחית המרושתת לפעולה צבאית, נמצאים מתחת לקרקע, יש להם תקשורת נפרדת מן הרשתות הכלליות, וברשותם מצבורי תחמושת מבוזרים כדי שלא יצטרכו לשאת אותה ממקום למקום. הם מנסים להתרחק ככל שניתן ממרכזי הכובד כדי שלא יהיה אפשר לתקוף אותם. למעשה, מדובר במספר גדול של לוחמים, עשרות אלפים, הפועלים במסגרות מבוזרות בתוך סביבה אזרחית תוך ניצול האילוץ של צה"ל כך שבפעולה מולו ומול העורף הישראלי הוא לא יוכל לטפל בהם בצורה יעילה. חמאס נוקט בירי תלול מסלול על העורף הישראלי מתווך אזרחי צפון תוך שימוש מכוון באוכלוסייה כמגן אנושי, זאת כדי למשוך את היריב להיכנס עם יחידות הרגלים והשריון אל תוך השטח הבנוי. לחימה בשטח בנוי מנטרלת את הצד החזק מן היתרונות שיש לו.

מבוא

תנועת החמאס נוסדה בדצמבר 1987, על ידי השייח אחמד יאסין, זמן קצר לאחר פרוץ האינתיפאדה הראשונה. ראשיתה של החמאס בתנועת האחים המוסלמים - תנועה אסלאמיסטית סוניית שהוקמה במצרים בשנת 1923 במטרה להכפיף את חוקי השריעה של האסלאם על כל מדינות ערב, להילחם במערביות ולהחזיר בתשובה על בסיס ההלכה האסלמית. מקימי התנועה החליטו על מטרותיה, ועל הדרכים להשגתן ואימצו את המאבק המזוין בכסותו הדתית – הג'יהאד, ככלי עיקרי לשחרור פלסטין מהים עד הנהר. (אביעד, 2008).

חמאס הקנתה למושגי הלאומיות הפלסטינית משמעות דתית שהצליחה לחדור אל ליבו של הציבור הפלסטיני, תוך שימוש בעולם המושגים המוסלמי ובכתבי קודש מהקוראן בדבר הקמת מדינה בפלסטין שתיישם את החוק השריעה האסלאמי. (מילשטיין, 2007). הדרך להשיג את היעד הוא באמצעות מעשי טרור ותקיפות אלימות כנגד האוכלוסייה האזרחית בישראל ופגיעה בחיילי צה"ל.

המילה טרור מקורה בלטינית, ומשמעותה; אימה, הפחדה. ניסיון להטיל אימה על אוכלוסייה אזרחית בכדי להשיג מטרות פוליטיות. ארגון טרור הוא בדרך כלל כזה בעל סממנים של תביעות פוליטיות עם שאיפות להפיץ את האידאולוגיה הלאומית, הדתית, החברתית של הארגון. קורבנות הטרור אינם המטרה העיקרית, אלא הפגיעה בהם מיועדת להעביר מסר לקהילה ולגרום לשינוי במדיניות. חמאס הוא ארגון טרור עם כוח צבאי מסודר ומאורגן שכחלק מבניין הכוח שלו לפגוע באזרחים ישראלים גם מבצע לוחמת גרילה המתבטאת בלוחמה בשטח הבנוי בתוך רצועת עזה כנגד לוחמי צה"ל. לוחמה זו התבטאה במבצע "צוק איתן" בחודש יולי 2014, הן בשכונת סג'עייה ובפעילויות צבאיות בתוך האוכלוסייה הפלסטינית העזתית המביאות את הארגון ליתרון על חיילי צה"ל עקב היכולת להיטמע באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית ומתוכה לתקוף את חיילי צה"ל.

כל תכליתו של ארגון הטרור הוא לגרום לחרדה בקרב קהל היעד. למעשה, טרוריסטים יכולים להשיג יעד זה אפילו לכאורה מבלי שביצעו פיגועי טרור, זאת על ידי פרסום מתמשך של איומים והצהרות באמצעי התקשורת, ראיונות מתוקשרים, קלטות וידיאו ובעידן הניו מדיה פרסום ברשתות החברתיות, סרטונים, מתקפות סייבר הנכנסים לקטגוריה של לוחמה פסיכולוגית. המטרה של החמאס היא להפוך את העורף הישראלי לחזית, את האוכלוסייה האזרחית למטרה נוחה בכדי להשיג את יעדיו. מדובר בפגיעה בחיים האזרחיים של מדינת ישראל – בשגרה היום יומית, בכלכלה, באורח החיים, בשאלות האם לצאת מהבית או לא, האם לעלות על האוטובוס, ללכת לקניות בסופר או היכן יהיו הילדים במידה ותהייה אזעקת "צבע אדום" של ירי טילים. יש לתכנן מראש את מסלול היציאה מהבית וכיצד להימנע מרמת סיכון אפשרית. בעצם, שגרת היום יום הישראלית הופכת למושפעת ואף משובשת מאותה רמת חרדה שהטרור החמאסי זורע בציבור בישראל. אותה חרדה, היא בעצם חלק מלוחמה פסיכולוגית בה נוהגים ארגוני טרור בכדי לשבש את אורח החיים של האוכלוסייה האזרחית היריבה וכנגד הכוחות הלוחמים כנגדו.

לוחמה פסיכולוגית (ל"פ) הינה סך הפעולות, בתחום התעמולה ובמאפיינים פסיכולוגיים, הננקטות כדי להשפיע על דעות, עמדות והתנהגות של ציבור רחב, אזרחי וצבאי, במטרה להניע להתנהגות הרצויה ליוזם הלי"פ, ובכלל זה השפעה על מקבלי ההחלטות. (מתוך "המרכז למורשת

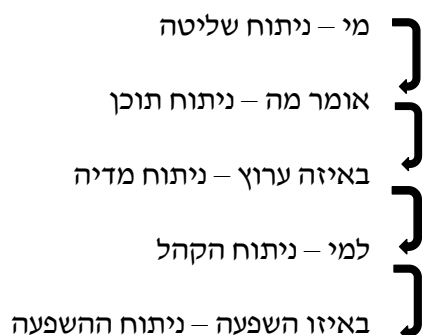
המודיעין של צה"ל). הלוחמה פסיכולוגית תורמת ללחימה ומסייעת לצבא להשיג את מטרותיו באמצעי שכנוע לא אלימים. מאז מלחמת העולם הראשונה נעשה בה שימוש הולך וגובר, וככל שהולכת ופוחתת עצימות הלחימה הפיזית, כך עולה השימוש בלוחמה הפסיכולוגית. יתרה מכך, עם התפתחות הטכנולוגיה והתרחבות המדיה התקשורתית ניתן להגיע אל קהלי היעד בצורה המונית ככל שניתן.

מטרת הלוחמה הפסיכולוגית היא לסייע להשגת היעדים הצבאיים והמדיניים באמצעות העברת מידע לקהלי היעד. תורת ההפעלה שלה פשוטה מאוד: יש לבחון את יעדי המלחמה ולגזור מהם את יעדי הלוחמה הפסיכולוגית, לאפיין את קהלי היעד (צבא האויב, אזרחי האויב), לבחון אילו מסרים סביר שישכנעו אותם – ואז להעבירם בפועל, דרך אמצעי התקשורת ההמונים. (שלייפר, 2012).

שאלת המחקר והמתודולוגיה

לאמצעי התקשורת יש השפעה עצומה על החברה האנושית. החל מאמצעי תקשורת מסורתיים כגון עיתונות, רדיו, טלוויזיה ובימינו סרטוני וידאו, אינטרנט ורשתות חברתיות. משמעות המונח "השפעות" לעולם איננה ברורה מאליה. בעבר נעשו ניסויי מעבדה פסיכולוגיים למדידת רמות התוקפנות של אינדיבידואלים בזמן צפייה בדרמה טלוויזיונית אלימה, ההשפעות מוגבלות למדידה ישירה ולטווח קצר. ישנן השפעות ישירות המכונות "מחט תת עורית" – השפעה רבת עוצמה שבה לאחר גירוי מצד אמצעי התקשורת מופיעה תגובה ישירה של הקהל. מדובר בדרך כלל בתגובות רגשיות שלעיתים אף אינן רציונאליות. (לאפי, 2011).

לאסוול (Lasswell, 1971) הציע דגם תהליכי להשפעות המדיה ולהעברות המסר:

נוסחת לאסוול מציגה תכונה אופיינית לדגמים תקשורתיים: למוען - יוזם התקשורת יש כוונה להשפיע על הנמען - קולט המסר, ומכאן שיש להתייחס אל התקשורת בראש ובראשונה כאל תהליך שכנועי של תעמולה הממלאת פונקציה חיונית להשפיע על התנהגותם ומעשיהם של אנשים, לעורר בהם פטריוטיות ולגרום ללחצים על הממסד. תעמולה יכולה לאפשר התגייסות של אזרחים שיאבקו למען המטרה, וכן, לספק תמריץ לתגובה שאליה הצד היוזם מכוון את המסר. התעמולה יכולה לפגוע במורל של הצד שכנגד: "תעמולה מחלישה את מרצם של הכוחות החמושים והאזרחיים של האויב, ומחליקה את דרכו של האגרוף המשוריין של חיילים ומתכת". ריקוד המלחמה הלהיט את הרגשות בשבטים פרימיטיביים; מכונת התעמולה, בדומה אליו, אבל

בקנה מידה גדול בהרבה, מסוגלת "לרתך אלפי בני אדם, אפילו מיליונים, לגוש מלוכד אחד של שנה, רצון ותקווה". (Laswell, 1971).

ישנן גם השפעות נוספות, מוגבלות בהשפעתן, שהתפתחו במקביל לחקר ההשפעות הבלתי מוגבלות, אשר ערערו על הנחת האחידות של ההשפעה התקשורתית, מתוך תפיסה שכל אחד ואחד מהנמענים מגיע עם עולם תוכן משל עצמו אל המידע התקשורתית. לכן, גישה זו מטילה ספק במהירות ובישירות של ההשפעה. תיאוריה זו התפתחה בעקבות מחקרים שערכו סוציולוגים מאוניברסיטת קולומביה בראשותו של פול לאזרספלד, על התנהגות הבוחרים בבחירות של 1940 ו-1944 בארצות הברית. החוקרים מצאו שרק אנשים מעטים שינו את עמדותיהם ואת החלטתם בעבור מי יצביעו בהשפעת הרדיו והעיתונים, וכי מי ששינו את עמדותיהם הקודמות עשו כן בהשפעת שיחות פנים אל פנים עם ידידים ובני משפחה ופחות בהשפעת התקשורת. עיקר הכוח של השפעות אמצעי התקשורת הוא בהשפעות הנלוות – גם אם לתעמולת הבחירות שהמפלגות מנהלות באמצעי התקשורת אין שום הצלחה להניע אנשים שישינו את החלטתם בעבור מי יצביעו, אף על פי כן נודעת לתעמולה זו השפעה – היא מעלה את רמת המודעות הפוליטית בקרב האוכלוסייה. מתוך כך, לאמצעי התקשורת תפקיד פוליטי ביצירת בימה לדיון ובהבניית השקפות עולם. (גורן, 1986).

עם זאת, בהקשר מלחמתי, הצלחת התעמולה יכולה להביא לניצחון במלחמה. במלחמת העולם הראשונה הבריטים הצליחו הצלחה מדהימה במתן צידוק בעל אופי הומניסטי ליעדי המלחמה. הבריטים דיברו על מלחמת הגנה על החוק הבין לאומי ועל הבלטת קדושתם של הסכמים, והם נלחמו נגד מפלצת - הגרמנים. הגרמנים מעולם לא הצליחו לטשטש את הרושם הראשוני שעל פיו הם היו התוקפנים. לאסוול טוען, שהבריטים זכו לאהדה רבה יותר בקרב הרשויות האמריקניות ודעת הקהל האמריקנית בזכות מטרות המלחמה ההומניטריות שהפיצה בריטניה באמצעי תקשורת ההמונים. (Laswell, 1971).

לתקשורת היכולת לקבוע על מה נדבר, על מה נחשוב ומה נרגיש. עצם הסיקור התקשורתית מביא את התקשורת להתחיל את המעגל – מה חשוב בעיניהם לשדר לציבור ולקבוע כנושא מרכזי בראש סדר היום הציבורי. (כספי, 1995). תקשורת ההמונים קובעת את סדר היום הפוליטי, אך אין אנו יכולים להתעלם מ"הגמוניה" ציבורית המגדירה את המציאות כמקבץ ערכים המקובל לראותם כ"שכל הישר" ואין הם חורגים מהלגיטימיות של איך נכון לראות את הדברים, בדרך כלל, מדובר בהסכמה לשליטתם של השליטים ולאימוץ עמדותיהם וכל התנגדות או ערעור על המוסכם יחשב בגדר בלתי מתקבל על הדעת, זאת במטרה לשמור על יחסי כוחות ועל מעמדו של השליט. (גרמשי, 2004).

מתקפות טרור הן ראוותניות, מזוועות ומספקות כותרות במראות ובצלילים של דם והרס. מרגרט תאצ'ר ניסחה זאת בהערתה המפורסמת על הסכסוך בצפון אירלנד: "פרסום הוא החמצן של הטרור". ללא זרקורי התקשורת מאבד הטרור את אחת מסיבות קיומו העיקריות: חשיפת מטרה או עוול לעיני הציבור כדי להעלות סדר יום פוליטי על מנת לשנות מציאות. ללא טכנולוגיות תקשורתיות, בעיקר שידורים ויזואליים ישירים לקהל ההמונים, הטרור נותר ללא אחד מאמצעיו החשובים ביותר: האימה, הזוועה, הדרמה והקסם האפל המתלווים אליו לחיזיון של אלימות

קיצונית ועקובה מדם. כלי התקשורת חיוניים להצלחתו של הטרור. ניתן אפילו לומר בצורה כלשהיא שהסיקור התקשורתי היא תנאי בסיסי לקיום הטרור כתופעה פוליטית. (ליבס. פרוש, 2006).

הראוונות של פעולות הטרור מיועדת להשיג תשומת לב תקשורתית בסדר גודל שלא זמין לאירועים אחרים. זוהי לוחמה פסיכולוגית, המנסה להשפיע על קהל יעד רחב: על הצופים ועל הקורבנות המידיים. (טבנסקי, 2007). מכאן, אבדוק את הראוונות של אותם אירועים לאורך מבצע "צוק איתן" ואתמקד בשאלה; **כיצד החמאס מינף את מהלכיו הצבאיים ב"צוק איתן" לטובת ניהול לוחמה פסיכולוגית כנגד ישראל?**

שיטת המחקר

קלנר טוען שהתקשורת מעצבת את הזהות שלנו, את העצמיות, המשמעות והוויה דרך דימויים, סמלים, מיתוסים ונרטיבים המגבשים את תפיסת עולמנו. (קלנר, 1995). הם מספקים לנו נורמות וערכים היוצרים בסיס לתרבות משותפת עבור קבוצה חברתית. התקשורת היא "פדגוגיה של תרבות" והיא אחראית ללמד אותנו ולהציג לנו כיצד להתנהל ביום יום. התקשורת היא סוג של חיברות העוזר לנו להבין מה לחשוב וכיצד לחשוב. במהדורות החדשות הקהל נחשף לדברים הנעשים בחברה וכך מובנים אל תוך סכימה מסוימת, כיצד אמורים להתנהג. אתמקד בסמיוטיקה של הטקסט, בהיבטים הויזואליים לניתוח טקסטים תקשורתיים. הפירוק התיאורטי יעשה על ידי ניתוח ויזואלי סמיולוגי של סמלים, ניתוח פרשני אחר משמעות הטקסט התקשורתי וחשיפת המסר הסמוי מתוך סרטוני החמאס, תמונות תעמולה וצפייה בפעולותיו הצבאיות של החמאס בתקשורת.

בנוסף, ראיון פתוח חצי מובנה עם ח"כ ציפי לבני, "המחנה הציוני" ויו"ר מפלגת "התנועה". כיהנה במהלך מבצע "צוק איתן" כשרת המשפטים וחברת הקבינט המדיני ביטחוני. במהלך מלחמת לבנון השנייה ומבצע "עופרת יצוקה" כיהנה כשרת החוץ וממלאת מקום ראש הממשלה.

מחקרי התבסס על ניתוח ויזואלי וסמיוטי, דרך צפייה בשידורי טלוויזיה בזמן המבצע, בסרטונים במדיה ובתמונות. השתמשתי בניתוח ויזואלי את הייצוגים תוך התייחסות לתובנות של תיאוריה מעוגנת בשדה, המכילה בתוכה גישת פרשנויות ונרטיב (Glaser & Strauss, 1967). המתודה הזו, כתיאוריה מעוגנת בשדה, שימשה אותי במהלך המחקר ובאמצעותה דליתי נתונים על ימי המבצע, ועל אירועי הלחימה השונים ובתוך כך בניתי תיאוריה המעוגנת במחקר האיכותני, לצד ניתוח סמיולוגי של סמלים ותמונות.

הסמיולוגיה הינה תורת הסימנים המניחה כי השפה היא מערכת של סימנים. הניתוח הסמיוטי הינו מחקר שיטתי של מערכות, סמלים וסימנים המשמשים לתקשורת בין בני האדם. (לאפי, 2011). גישה שמייצרת אינסוף אמיתות ובחירות של אנשים, זאת בניגוד לגישת התהליך של לאסוול שמאמינה שיש אמת אחת, ולא הכול נתון לפרשנויות. הגישה מתאימה למחקר איכותני. באמצעות ניתוח זה, בחנתי סימנים וסמלים, במהלך הצפייה באירועים הצבאיים שהפעיל החמאס במהלך מבצע "צוק איתן".

מסרי ההסברה של החמאס

ל"פ החמאסית היו כמה יעדים, ואם נבחן זאת מבחינת מעגלי ההשפעה: מעגל פנימי – 1. האוכלוסייה הפלסטינית, זו שנתונה למלחמה ברצועת עזה. 2. לפלסטינים בגדה המערבית. 3. הכוחות הלוחמים של החמאס. מעגל חיצוני – 4. אזרחי מדינת ישראל. 5. כוחות צה"ל. 6. מקבלי ההחלטות בהנהגה הישראלית. מעגל חיצוני רחוק – 7. דעת הקהל בעולם הערבי. 8. הקהילייה הבינלאומית. אתמקד במעגל החיצוני – מסרי הסברה נגד ישראל.

ל"פ התרחשה בצורה שונה מהדרך בה רגילה לוחמה זו להתנהל מהצורה המסורתית של כרוזים המופצים לכל עבר מהאוויר. בשונה, בצוק איתן לוחמה זו התנהלה באופן קיברניטי ובצורה מקוונת; ברובה על ידי תמונות, סרטונים, שליחת הודעות טקסט לטלפונים הניידים של ישראלים השתלטות על ערוצי טלוויזיה ודפי פייסבוק.

מסרי החמאס למעגל החיצוני – אזרחי ישראל, צה"ל ומקבלי ההחלטות:

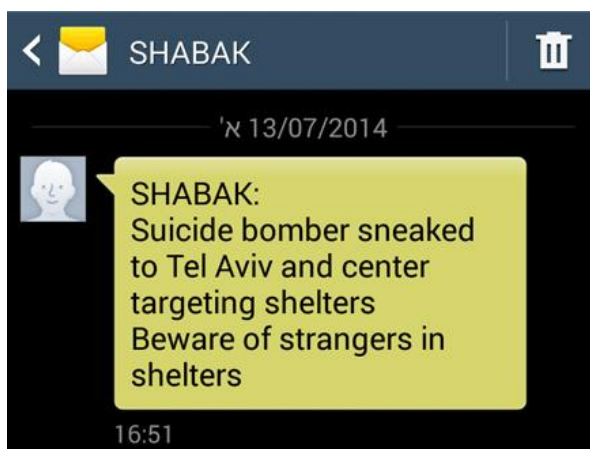
- **הפחדה** - יצירת בהלה, איום, הרתעה בקרב הציבור הישראלי.
- **דה-מורליזציה** - הורדת המורל והביטחון העצמי ופגיעה במוטיבציה להילחם של כוחות צה"ל.
- **ערעור פנימי בתוך ישראל** - יצירת פולמוס ושיח שלילי בחברה הישראלית המטיל ספק בסיבות ליציאה למלחמה וביכולת להכריע את החמאס.
- **מלכודת אש ולוחמת גרילה** - גרירה של צה"ל לתוך השטח הבנוי של רצועת עזה תביא להתנגדות עזה שיסבו נזקים קשים לצה"ל ולהרוגים רבים.
- **אי אמון בצה"ל ובהנהגה הישראלית** - צה"ל לא מצליח לספק את הסחורה בלוחמה כנגד גדודי החמאס ולעצור את ירי הרקטות. ההנהגה הישראלית כשלה בהחלטתה לפתוח במלחמה כנגד החמאס ולא תצליח בהשגת היעדים.

כאמור, מרגע חטיפת שלושת הנערים ובעקבות מבצע "שובו אחים" ביהודה ושומרון, פתח החמאס בירי לעבר יישובי הדרום מרצועת עזה. דובר החמאס, סמי אבו זוהרי אמר במסיבת עיתונאים כי: "נתניהו יצטער על הצעדים שהוא מבצע נגד החמאס בגדה המערבית, בימים הקרובים נוכיח שאנחנו מסוגלים להגיב ושערי הגיהנום יפתחו". איום מפורש כלפיי ההנהגה הישראלית. החל מה-19 ליוני 2014 נורו מטחים לעבר עוטף עזה, שדרות ואשקלון. ישראל הגיבה בירי נקודתי ובימים שלפני פתיחת מבצע "צוק איתן" ב-8 ליולי 2014 גבר הירי והתרחבו הטווחים לאזור הערים אשדוד ובאר שבע. ישראל הגיבה בתקיפה של פעילי טרור ובפיצוץ מנהרת טרור בה נהרגו 6 פעילי חמאס. בתאריך ה-3.7.14 מאיים החמאס לבל ישראל תפתח במבצע רחב ברצועת עזה, דובר הזרוע הצבאית של הארגון, אבו עובדייה אמר: "אנחנו מבטיחים לכם שצעד טיפשי אחד שינקטו מנהיגים יהווה עילה מספקת לכך שנהפוך את כל יישוביכם, עמדותיכם, גם אלה שלא תצפו להם, למטרות ולגחלים בוערות".

דובר הזרוע הצבאית של החמאס, אבו עובדייה במסיבת העיתונאים 3.7.14

המסר כוון כלפיי אזרחי ישראל שישפיעו על ההנהגה הישראלית, דובר הזרוע הצבאית של החמאס מאיים שטווחי הירי יגיעו הפעם למקומות מפתיעים שלא בטווח הירי הרגיל ושיגרמו לנזק רב ולהריסות שיעלו את היישובים באש. במקביל, במהלך המבצע דאג החמאס להפיץ הודעות שקריות לתקשורת בשם ה"SHABAK" ולייצר בהלה בקרב אזרחי ישראל שמה מחבל מתאבד בדרכו לתל אביב ומתכוון לחדור אל תוך המקלטים ולבצע פיגוע התאבדות ואף קוראת לגלות ערנות כלפיי זרים. ההודעה מכוונת לזרוע פאניקה ולהעלות את סף הרתיעה כך שלא נוכל לבטוח בזרים. השב"כ מעולם לא שלח הודעות טקסט לטלפונים ניידים של ישראלים. אמנם זה מערער את אמינות המידע אך גם מעלה את סף החשדנות. אימה בקרב הציבור הישראלי זוהי מטרה ברורה של החמאס. דובר צה"ל מסר בתגובה על ההודעות שנשלחו: "חמאס מצוי במצוקה שהוא לא ידע כמותה בשנים האחרונות. הוא מנסה כל מה שהוא יכול בהקשרי התודעה והשקרים שהוא מפיץ כל הזמן. הוא מנסה ליצור פחד בישראל בכל דרך".

חמאס נקט במספר מהלכים עיקריים שאותן הוא ניווט לטובת הלוחמה הפסיכולוגית שתשרת את מטרותיו להסברה התעמולתית. בכל מהלך שנקט, הן צבאי והן כזה שלא היה צבאי, היה ניצול ציני לזרוע פאניקה. האסטרטגיה של הארגון כוונה לנסות לייצר אימה בציבור הישראלי ולהחליש את כוחות צה"ל לפני כניסה ללוחמה ברצועת עזה.

התקשורת הישראלית עברה למתכונת של מרתון שידורי אסון בה שודרו ללא הפסקה, בכל מהלך היממה בערוצי הטלוויזיה השונים חדשות, ראיונות, סיקורים, התראות של פיקוד העורף על המרקע הטלוויזיוני. מצב זה איפשר לחמאס לנצל את מתקפותיו הצבאיות לצורך העברת מסריו לישראל. המהלכים הצבאיים העיקריים במבצע "צוק איתן" להם הייתה השפעה על הלוחמה הפסיכולוגית החמאסית;

העורף בחזית

במלחמת המפרץ הראשונה ב-1991 שיגרו העיראקים לעבר העורף הישראלי 39 טילי סקאד. מאז, הפך העורף הישראלי ליעד קבוע של אויבי ישראל. בעבר ידעו מדינות ערב שכדי להפציץ את העורף הישראלי עליהן להתגבר על המכשול הגדול: חיל האוויר. טילים ורקטות מאפשרים להן לעקוף את המכשול הזה ולהגיע ללא כל מאמץ לכל נקודה בישראל.

למדינת ישראל שישה מרכיבים עיקריים בתפיסת הביטחון שלה (בן ישראל, 2013):

1. קיר הברזל – הסכסוך עם הערבים ייחלש בתהליך היסטורי ועל ישראל להציב "קיר ברזל": להיות חזקים מספיק בכך שאויבנו יידעו כי בכוח הזרוע לא יוכלו לעולם למחוק אותנו ממפת המזרח התיכון ורק אז העולם הערבי ישלים עם קיומה של ישראל, רק אם יגיע להכרעה ולהבנה שאינו יכול לחדור את אותו קיר ברזל עוצמתי ולהשמיד את ישראל. (ז'בוטינסקי, 1921)
2. אסימטריה מספרית – נחיתות כמותית באוכלוסין ובשטח אל מול הערבים ועל כן יש להעביר את הלחימה מחוץ לגבולות הארץ ולייצר בניין כוח באמצעות טכנולוגיה מתקדמת שתביא לפיתוח הארץ, ולכוח מדעי חזק.
3. יתרון איכותי – על צה"ל להיות צבא משכיל ומפותח מדעית וטכנולוגית, על ידי חיילים עם עוצמה מוסרית, כל אלה יקנו לצה"ל איכות צבאית גבוהה יותר ממדינות ערב.
4. צבא חובה – מוטיבציה לשירות בצה"ל וחזוק הערכים של ערבות הדדית – "צבא העם" לשמירה על הציונות וייצוג לכל העם.
5. הכרעה – הישג נדרש כדי להגיע לניצחון. לא יהיה ניצחון "מלא", אלא לכל היותר ניצחון בסיבוב אחד מיני רבים ולכן, כל מלחמה היא עוד סבב מבין כמה מלחמות ועלינו לסיים אותה ב"נוק-אאוט". לאחר כל הכרעה ואבדות כבדות לאויב, יצאו עוד מדינות ממעגל המלחמה כשיבינו שלא ניתן לנצח את ישראל.
6. הרתעה – לגרום לאויב לחשוב כמה פעמים לפני שיפתח במתקפה כנגד ישראל. ההרתעה תושג באמצעות צבא גדול ומתקפה לא פרופורציונלית, להעביר את הלחימה לשטחו

וליצור איום שיגרום לו להפסקת רצונו להמשיך במתקפה. על ישראל לשאוף להרתעה מצטברת שתשפיע על הדימוי ההרתעתי שלה ולהחלשת האויב.

ועדת מרידור¹ (2006) הציעה להוסיף מרכיב נוסף, התגוננות² – לתת מענה לאיומים על העורף. מדינת ישראל מאוימת כיום על ידי למעלה ממאה אלף רקטות וטילים המצויים בידי ארגוני הטרור ומכסים חלקים רבים משטחה של מדינת ישראל.

מלחמת לבנון השנייה ב-2006 הייתה להשראה ולמודל חדש לארגוני הטרור נגד ישראל. המלחמה חדרה פנימה אל תוך ישובים אזרחיים, הפצצת העורף הישראלי במשך 34 ימי המלחמה היוו אבן דרך במלחמות א-סימטריות בעתיד, ולראייה, מתקפת הטילים ב"צוק איתן" עלתה בהיקפיה וטווחיה על מבצעי העבר מול החמאס. "עופרת יצוקה" ב-2009 וב"עמוד ענן" ב-2012 ואף על מתקפת הרקטות של החיזבאללה במלחמת לבנון השנייה ב-2006 ממנה למד החמאס שיטות לוחמה ודפוסי פעולה כשהעורף הישראלי במוקד. "צוק איתן" ארך 50 ימים והיה למבצע הארוך ביותר מול ארגון טרור שבמהלכו שיגר החמאס מידי יום רקטות ופצמ"רים לעבר ישראל. העורף הפך לחזית וטווח הטילים כיסה שני שליש משטח מדינת ישראל וכלל בתוכו 5 מיליון תושבים שהיו נתונים לירי טילים מרצועת עזה.

לירי רקטות יש משמעות של ניסיון לחדור את "קיר הברזל" ולפגוע בישראל בבטן הרכה שלה – בעורף ובאתרים אסטרטגיים. שיתוק התנהלות אזרחית יום יומית היא פגועה בחוסנה של החברה הישראלית. עם פתיחת המבצע, החמאס פרסם סרטון וידיאו³ המתעד ייצור עצמי של רקטות ארוכות טווח ובו נכתב "שחר חדש" בצבע אדום כלעג להתראות "צבע אדום" של פיקוד העורף. בנוסף, לאורך מבצע "צוק איתן" פרסם החמאס סרטונים⁴ המתעדים את השיגורים של רקטות ארוכות הטווח לכיוון גוש דן וירושלים בהם מפגין הארגון את יכולותיו לפגוע בישראל והודיע כי יש בידיו היכולת לשגר רקטות המגיעות עד לחיפה.

אמצעי המיגון של ישראל השתכללו מאז מלחמת לבנון השנייה, מערכת "כיפת ברזל" מספקת על העורף הגנה עם יכולות יירוט מרשימות וב"צוק איתן" יורטו מעל ל-90% מהרקטות שנורו לעבר ישראל שיועדו לפגוע במבנים בשטח עירוני. המערכת היא סלקטיבית ולא נועדה ליירט כל רקטה שנורית לכיוון האזור עליו היא מגינה, אלא רק את אותן רקטות שנקודת הפגיעה שלהן צפויה להיות בתוך השטח המוגן, הבנוי. חמאס הפך את ירי הטילים לכלי אפקטיבי בלוחמה הפסיכולוגית על העורף הישראלי⁵.

1 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3242969,00.html>
2 http://www.herzliyaconference.org/_Uploads/dbsAttachedFiles/Tbitachon1.pdf
3 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4540130,00.html>
4 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4540378,00.html>
5 <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/9/112399.pdf>

הודעת אזהרה של החמאס לירי על תל אביב, 12.07.14

למעשה, החמאס פעל בצורה מתוכננת כדי ליצור בהלה ופאניקה בקרב הציבור הישראלי. בהודעות מתוזמנות הארגון הודיע על ירי שעתיד להתבצע לעבר תל אביב. בדרך כלל, הזמן היה שעת מהדורות החדשות בין השעות 20:00-21:00 בערב כשכל אזרחי ישראל מרותקים למסכי הטלוויזיה. אמצעי התקשורת נערכו היטב לסקר את הירי והמתינו במצלמות המכוונות על רצועת עזה להבחין בשיגורים ושידור חי על אזורים מרכזיים בתל אביב כמו נמל תל אביב, רחוב אבן גבירול, כיכר הבימה, בניין העירייה, הקריה ומגדלי עזריאלי. בזמן שנקב החמאס שהולך להתבצע ירי הרחובות היו ריקים מאדם ומבקרים בבתי הקפה והמסעדות שהשאירו את הזמנותיהם ונסו על נפשם לביתם. הנושא הפך לשיחת השעה אצל כל תושבי המרכז, שהחמאס מתכנן ירי בשעה 21:00 וצריך להיערך. תושבים לא יצאו מהבית, חזרו לביתם, ביטלו תכניות ושררה פאניקה בקרב הציבור הישראלי. היה זה מטח רקטות כבד לעבר מרכז הארץ, אך הדבר החשוב הוא שללא נפגעים עם יירוטים על ידי כיפת ברזל ונפילות בשטחים פתוחים. הפגיעה היחידה הייתה בתודעה של הציבור הישראלי. בבריחה המונית אל הבתים ואל המרחבים המוגנים.

החמאס דאג לתעד שיגורים כבדים של ירי רקטות על ישראל. בסרטון⁶ שהפיץ, נשמעת אזעקה ברקע ונראים שיגורים מסיבים לאזורים מרוחקים כמו תל אביב, ירושלים ובאר שבע. מטחים כבדים של יותר מ-10 רקטות המשוגרות יחד במטרה לפגוע ולהנחיל הרס רב. לאחר כל תיעוד של שיגור כזה מופיע הסמל של גדודי עז א-דין אל קסאם. מטרת הסרטון להראות למה מסוגל הארגון ולפאר את יכולותיו הצבאיות, על הקמת מערך רקטי של עשרות אלפי טילים ברצועה ויכולת לשגרם לישראל כל רגע נתון. הסרטון הופץ ברשת האינטרנט וקטעים ממנו שודרו בערוצי הטלוויזיה בישראל.

"אנחנו לא חיים בעולם של צנזורה" אמרה ח"כ ציפי לבני, "הייתי מעדיפה שלא יראו את זה, שלא ישתפו פעולה עם הדבר הזה אבל לא חושבת שהייתי מפעילה על זה צנזורה, זה שיקול של התקשורת." האם לתקשורת היה חלק בשיבוש אורח החיים? לדבריי ח"כ ציפי לבני, בעולם של

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=g4kCz3y71dk>

היום זה כמעט בלתי אפשרי. "ברגע שאנחנו חיים בעולם פתוח אז כל דבר שקורה אתה רואה אותו בערוצים, באולפנים, שיחות בשידור. כשיש אזעקה בדרום שומעים על זה בכל הארץ. כל דבר הוא לא רק חיובי או שלילי. זה נכון שכל הצבע האדום שרץ כל שניה הכניס את הצבע האדום גם לתל אביב. אבל אנחנו מדינה קטנה וטוב שתושבי תל אביב יודעים איך חיים במקומות אחרים."

במאמרו של איתן בן אליהו, "התקשורת כזירה במלחמה" (בן אליהו, 1991) עולה הטענה כי התקשורת היא חלק מהזירות בהן מתנהלת מלחמה. כוחה מתעצם בזמן לחימה ועוצמתה היא קריטית על מהלכים מדיניים. במלחמת המפרץ בעיראק ב-1991 היה ניתן ללמוד שיעור על עוצמתה והשפעתה של התקשורת בקבלת ההחלטות, הן על הביצוע והן על התוצאות דרך הסיקור התקשורתי, סיוע לגיבוש דעת קהל דרך דחיפת המידע הרלוונטי המעוניינים לפרסם אל תוך התקשורת.

זוהי לוחמה פסיכולוגית מובהקת בה האויב מכתוב כיצד לנהוג, לאן ללכת, ומה נרגיש. החמאס השתמש בכלי התקשורת ההמונים בישראל במטרה ליצור בהלה ולשבש את אורח החיים ואת השגרה. התקשורת יכלה לבחור האם להתעלם מאזהרות חמאס לירי ולא לייחס להן חשיבות, ולגרום להלך הרוח בציבור להמשיך בשגרה, אך האזהרות פורסמו בכל מקום, באתרי האינטרנט, ברשתות החברתיות ובערוצי הטלוויזיה והייתה המתנה ודריכות לירי של החמאס. כל המלחמה התקשורתית התנהלה כמו בתכנית ריאליטי וכמו בכל תכנית ריאליטי שאנו מכירים – יש טובים יש רעים, יש אקשן ויש פריים טיים – ירי הטילים על ישראל בשעות מהדורת החדשות הפכו לפריים טיים ללוחמה הפסיכולוגית של החמאס.

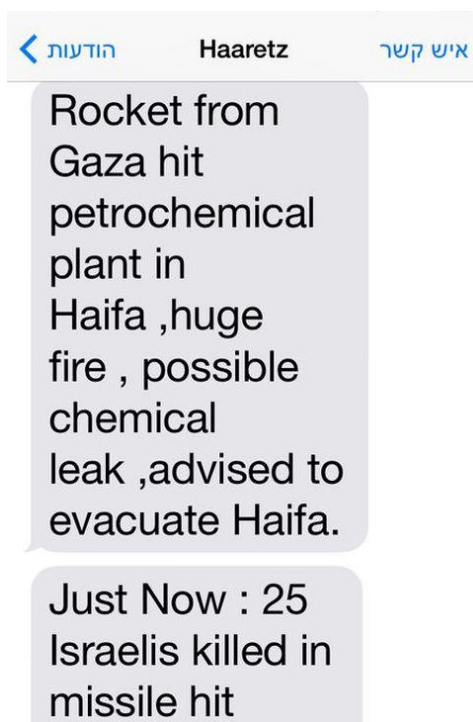
למעשה, החמאס עשה שימוש בתקשורת הישראלית, בידיעה שהיא חופשית ופתוחה ורתם אותה לטובת הלוחמה הפסיכולוגית ותעמולתו המלחמתית. מסרי ההסברה שלו הועברו אל הציבור הישראלי, ובנוסף - השפעה על המהלכים הצבאיים של צה"ל. דרך השימוש בתקשורת ידע החמאס שלאחר ירי רקטות אל ישראל תגיע תקיפה של צה"ל – החמאס הכתיב לצה"ל מתי לתקוף והיכן, וצה"ל נגרר להכתבת המציאות על ידי החמאס. הציבור הישראלי נדרך בהמתנה לתגובה הצה"לית, וחיכה, בדיוק כמו בתכנית ריאליטי לתגובה ישראלית הולמת. ירי הרקטות על ישראל קבעו את המציאות, החמאס יזם ירי רקטות, ולאחר מכן הגיעה תגובה של צה"ל. בידיעה שכל ירי יסוקר נתן לחמאס ללמוד היטב את הצעדים של מקבלי ההחלטות ושל הכוחות הלוחמים.

ירי על יעדים אסטרטגיים

ניתן לומר, כי ממתקפת הטרור של ה-11 בספטמבר ישנן קבוצות וארגוני טרור שלא יהססו לפגוע באלפי אזרחים בכל כלי העומד לרשותם בכדי להשיג מטרות פוליטיות. למרות שהטרור הוא תופעה ותיקה, חלו בו מספר שינויים ניכרים ההופכים אותו מגורם מטריד שמהלך אימים על האזרחים לגורם אסטרטגי שיכול להביא לקריסה של מערכות כלכליות ושל משטרים. שינויים חלו גם בממד הטכנולוגי שמאפשר נגישות לכלי נשק כימיים וביולוגיים. אם טרוריסט נתפס בעבר כמתאבד חסר התנהגות רציונלית, כיום ארגוני הטרור בעולם, כולל החמאס מסוגלים לחשיבה יצרנית ולתכנון שקול וארוך טווח לצורך ביצוע אירועי טרור מורכבים. (גביוס, 2006).

הנזק שאירוע טרור רחב היקף יכול לגרום הוא הרבה מעבר למספר הנפגעים הגדול. הוא משבש באופן ניכר מערכות כלכליות, מה שמביא ללחץ על ממשלים לאורך זמן. בעוד שנוק ישיר לאוכלוסייה, פגיעה ברכוש ובנפש היא יחסית קלה להערכה כלכלית, קיים קושי משמעותי להעריך פגיעה כלכלית שעלולה להביא למיתון ולבעיות תקציביות למדינה.

לראשונה ב"צוק איתן" בוצע ירי ארוך טווח לכיוון חיפה וזוהו נפילות בשטח מועצה אזורית חוף הכרמל. החמאס עשה שימוש בלוחמת סייבר והצליח לשלוח הודעות טקסט לטלפונים הניידים של ישראלים בשם "Haaretz" ובהן נכתב על פגיעות טילים בחיפה, דפוס זה נהפך להיות חלק משיטת הלוחמה הפסיכולוגית בהן השתמש הארגון. בהודעה ציין החמאס כי יש אש עצומה כנראה ממפעל כימי וחיפה נערכת לפינוי – ללא ספק ניסיון לערער את המחשבה לישראלים שיש אירוע רב נפגעים ונדרש פינוי של תושבים מהעיר. במפרץ חיפה שוכנים אתרים אסטרטגיים רבים כמו נמל סחר ימי, נמל צבאי של חיל הים, ומפעלים פטרוכימיים עם חומרים מסוכנים כמו מכלי אמוניה. בהודעה נוספת שנשלחה לאחר מכן נכתב כי יש 25 הרוגים מפגיעת טיל.

הודעות טקסט שנשלחו לאלפי ישראלים על ידי החמאס, 09.07.14

במבצע "צוק איתן" ירה לראשונה החמאס רקטות אל עבר נמל תעופה בן גוריון, נמל התעופה האווירי הבינלאומי והגדול ביותר בישראל ומשמש כשער הכניסה הראשי אל מדינת ישראל. בחודשי הקיץ עוברים בנתב"ג קרוב למיליון וחצי נוסעים, נכנסים ויוצאים. חברות תעופה זרות עברו למתכונת הפעלה של "מדינה במלחמה" והפסיקו להלין את צוותי האוויר שלהן בבתי מלון בישראל. בין החברות שעברו למתכונת זו: "סוויס", "לופטהנזה" ו"אוסטריאן איירלינס". במהלך ירי רקטות שבוצע על נתב"ג הייתה צריכה להתבצע נחיתה של מטוס "אייר פרנס" מפריס, המטוס הונחה להמשיך לסיבוב מעל הים ורק לאחר מכן הוא נחת. למחרת, טיסה שהייתה אמורה לצאת

מפריס לתל אביב בוטלה. לביטולי טיסות למדינת ישראל בעקבות מצב מלחמה יש משמעות רבה על התודעה.

ב-22.07.15 רקטה שהתפוצצה על בית ביהוד הסבה נזק רב. יהוד שוכנת צפונית לנמל התעופה ונפילת הרקטה גרמה לכאוס מוחלט בקרב חברות תעופה זרות מאירופה ומאמצות הברית. 28 חברות תעופה ביטלו את הטיסות היוצאות לנתב"ג. רשות התעופה הפדרלית בארה"ב עצרה את הטיסות אל ישראל ולאחריה גם רשות התעופה האירופאית. גורם בענף התעופה שהתראיין בעילום שם לעיתון "גלובוס" מסר: "כל זה קרה בגלל הטיל שנורה היום ליהוד הסמוכה לנתב"ג. מדובר בהידרדרות איומה במצב". סוכני נסיעות וחברות תיירות דרשו משר התחבורה לפתוח נמל תעופה אלטרנטיבי לנתב"ג. שר התחבורה ישראל כץ אף שקל לשלוח ספינות לחץ ישראלים התקועים בקפריסין ללא אפשרות חזרה ארצה. במהלך המבצע פתחה ישראל את נמל התעופה "עובדה" שבערבה לטיסות זרות עבור חברות תעופה המעוניינות להשתמש באלטרנטיבה הזו.

זו הייתה הפעם הראשונה שרקטה פגעה במבנה, בלב אזור מגורים בגוש דן, במרחק 1.6 ק"מ מנמל התעופה בן גוריון, והשפעת הכאוס החלה כאפקט דומינו. העברת טיסות לנמל התעופה "עובדה" התנהלו בצורה לא מתוכננת ומבלי לספק מענה לוגיסטי ראוי להתאכסנות. נסיעה לתל אביב ולמרכז הארץ מהשדה אורכת יותר מ-3 שעות נסיעה והוא שוכן בשטח מדברי ומבודד, 65 ק"מ צפונית לעיר אילת בתנאים רעועים של בסיס צבאי ובטרמינל קטן שלא מתאים לקבל מספר גדול של נוסעים המגיעים לישראל.

בעקבות לחצים פוליטיים שהפעילה מדינת ישראל על גורמים אמריקניים, הודיע מנהל התעופה הפדרלי האמריקני, יומיים לאחר ההודעה על ביטול הטיסות לישראל כי הוא משיב את הטיסות אל ישראל בחזרה. בעקבות ההודעה, מנהל התעופה האירופי החזיר גם כן את הטיסות לישראל.

לירי על נמל התעופה בן גוריון היו השלכות על הכלכלה והתיירות הישראלית לביטולי הטיסות והמתח הביטחוני הביאו להפסדים לא מעטים. לאחר יומיים המצב חזר לקדמותו ולא היה שינוי משמעותי בכמות התיירים הנכנסים לישראל במהלך המבצע. אפקט גדול היה בתודעה של הישראלים ובסגירת "השמיים הפתוחים" של מדינת ישראל. לירי על נמל תעופה הבינלאומי של מדינה יש תהודה גדולה יותר בתקשורת הבינלאומית מאשר רקטה על שדרות. הדיווח בישראל על נפילת הרקטה ביהוד הגיע מהר מאוד אל סוכנויות בינלאומיות. שאר הרקטות, מלבד אלו שנורו אל אזור המרכז לא עניינו את התקשורת העולמית באותה רמה.

לירי על נתב"ג היה אפקט תודעתי בלוחמה הפסיכולוגית שאליה כיוון החמאס בכדי להשפיע על אזרחי מדינת ישראל. עצם השינוי של דפוסי הפעולה והמחשבה גרם ליצירת תחושת מצור וסגר שאין לאן לברוח. נתב"ג מסמל לישראלים את החופש, כאשר הוא נסגר, נלקח לישראלים החופש והיכולת לטוס אל מחוץ למדינה להתרענות מהמלחמה. בנוסף, העולם הגלובלי מייצר קשרי עבודה, תיירות ומסחר באמצעות התעופה האזרחית. פגיעה בטיסות ארצה פגעה בכיס של הישראלים, בהכנסות של בתי המלון ושל חברות התיירות. יתרה מזאת, אין לבטל את ההשפעה התדמיתית לשיתוק נמל תעופה בינלאומי של מדינת ישראל, ללא עורק חלופי. חמאס ראה באקט זה אחד מהישגיו הבולטים ביותר כשקבעו כי "הטילו מצור על הצרים".

ירי אל עבר אתר אסטרטגי נוסף היה ביום הראשון למבצע. רקטות נפלו באזור דימונה והחמאס הודיע כי ניסה לפגוע בכור הגרעיני בדימונה⁷. הכור, בעל ממד חשוב ביכולת המכה השנייה של ישראל למקרה וישראל תיאלץ להנחית מכה ניצחת על אויביה. בעיניי ישראלים רבים, עצם קיומו גורם לרתיעה ושלא כדאי למתוח את החבל במלחמה עם ישראל. מדיניות הגרעין של ישראל לאורך כל שנותיה ועד היום הייתה לשמור על עמימות בנוגע ליכולות הגרעיניות שלה אך לדימונה משמעות אזורית ובינלאומית – האחרון ששיגר טילים אל עבר הכור היה סדאם חוסיין במלחמת המפרץ והחמאס שבר את המונופול שהיה לערף העיראקי בירי על אתר חשוב זה בישראל ומינף זאת כהישג צבאי לפגוע במורל הישראלי ועל כך שלא חשש לשגר רקטות אל עבר המתקן הגרעיני, האסטרטגי והשמור ביותר במדינת ישראל. חמאס יחצן זאת בכוונת תחילה כדי לפגוע ביוקרה הישראלית ואף בסמל העוצמתי של המדינה היהודית הקטנה במזרח תיכון מוקף בעולם הערבי.

שיטות לוחמה חדשות; מזל"טים וקומנדו ימי

ארגון החמאס נערך היטב למלחמה עם ישראל והכשיר יחידות עילית של צוללנים וחפר עשרות מנהרות התקפיות עם יכולת לחדור מתחת לגדר אל שטח ישראל לבצע תקיפה של עמדות צבאיות וישובים אזרחיים ושיגור מזל"טים משטח הרצועה אל שטח ישראל. אף שלישראל יש יכולת צבאית להתמודד עם האיומים, עצם השימוש של ארגון הטרור בטקטיקות של לוחמת גרילה והניסיון להתחקות אחר פעולות ארגון "חיזבאללה" מקנות לו יוקרה, הן פנים פלסטינית והן בתוך ישראל להבנת יכולותיו של הארגון שמשתכלל צבאית ומשקיע בכך מאמצים.

המשמעות של חדירת מזל"ט לישראל היא בעיקר מורלית⁸, שכן האיום נוטרל תוך מספר דקות על ידי יירוט טיל פטריוט ששוגר לעבר המזל"ט והוא היה במעקב בכל זמן היותו באוויר. טיל פטריוט שוגר מבסיס פלמחים צפונית לאשדוד בזמן שהמזל"ט חג צפונית לאשקלון. לא נשמעה אזעקה וקול הנפץ היה חזק מאוד ולא שיגרתי תושבים באשקלון הבחינו בשברים נופלים על השדות בישוב באר גנים שליד ניצנים. הייתה בהלה וחוסר בהירות בקרב תושבי העיר מה פשר הדבר עד להודעת דובר צה"ל והתקשורת על היירוט.

החמאס ניסה בדרך זו לרכוש לעצמו מוניטין כארגון בעל יכולות צבאיות גבוהות המצליח להחדיר כלי טייס אל תוך שטח ישראל. חמאס התפאר בכך ששיגר את המזל"ט למרחק של 60 ק"מ והצליח לצלם את הקריה בתל אביב אך לא היה אמת בדבריו, אלא רק בניסיון להשפיע על התודעה הישראלית ולפעול לפגיעה מורלית של צה"ל. מדובר בהודעה שקרית שמשקפת את מטרותיו של הארגון בערעור המורל באמצעות הלוחמה הפסיכולוגית שלו. לא סתם ציין החמאס את הקריה ליעד עבורו. הקריה היא משרד הביטחון הישראלי והמטה הכללי של צה"ל, שם מתקבלות ההחלטות בנוגע ללחימה ומכונסים המנהיגים וראשי הצבא. החמאס ניסה להראות שהוא יכול להתחקות אחר ראשי המדינה בדיוק כמו יכולות צה"ל שפוגע בראשי החמאס ברצועה.

⁷ <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/594/942.html>
⁸ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4543468,00.html>

החדירה לחוף זיקים כפי שתועדה על ידי מצלמות תצפיתניות צה"ל

תמונות של המזל"ט ששיגר החמאס לעבר ישראל

בנוסף, במהלך המבצע התפאר חמאס שהשתלט על מזל"ט של חיל האוויר הישראלי והוא מפעיל אותו ועושים בו שימוש. עוד טענו כי הצליחו לפענח את צפונותיו של המטוס הזעיר וכך השיגו לוחמה אלקטרונית פרי פיתוחם ובהודעה של בכיר חמאס מחמוד א-זאהר נאמר כי הארגון אינו עוד מיליציה, אלא הופך להיות צבא של ממש. מנהיג פוליטי נוסף של החמאס הצהיר כי הארגון מייצר טנקים ונגמ"שים. הודעות מופרכות מהמציאות שנועדו לצורכי תעמולה פנים פלסטינית וכלפיי ישראל.

החדירה לחוף זיקים – ביום ה-8 ביולי 2014, חדרו מהים אל שטח ישראל 5 צוללנים מהקומנדו הימי של החמאס וחצו את הגבול אל חוף זיקים. המחבלים הגיעו אל החוף הישראלי והחלו להתקדם בריצה פנימה. החדירה נעשה במקביל לירי כבד על מרכז הארץ במטרה לטשטש את ריכוז הכוחות לגבול הימי וליצור הפתעה בתקיפה מהים. יש לומר כי היו התראות רבות למהלך ולכוחות המודיעין של צה"ל היה מידע על הקומנדו הימי של החמאס, אולם גם אם הפעולה סוכלה, ולא הצליחו לפגוע באזרחים או בכוחות צה"ל הפעולה הפתיעה. הייתה זו טקטיקה חדשה שלא נראתה עדיין מכיוון החמאס. החדירה הכניסה לפאניקה ולכוננות את כל הישובים סימוכי הגדר לגבול רצועת עזה, התושבים נדרשו בהוראת הצבא להסתגר בבתיהם וקיבלו למכשירי הטלפון הניידים את ההודעה הבאה:

"עקב אירוע ביטחוני חמור ביישוב, הנכם מתבקשים להיכנס לבתים ולנעול את דלת הבית. הודעת הפגה תימסר בהמשך. עד אז אין לצאת מהבתים בשום מקרה."

הבהלה הייתה רבה ומשפחות החלו לנטוש את בתיהם. חוסר תחושת ביטחון בישובים סמוך לרצועה היו לתמונת ניצחון עבור החמאס. הייתה פגיעה במורל התושבים שכן לא מספיק לירי פצצות מרגמה ורקטות קסאם שהם סופגים בתדירות גבוהה ומצב ביטחוני לא קל לאורך זמן, התושבים, שהיו בטוחים שהגבול חסין הרמטית ואין כל סכנה, נאלצו להתמודד עם תרחיש בלהות מסוג חדש. לפתע נוכחים לשיטה חדשה של החמאס, לוחמת קומנדו ימי שעלולה להגיע אליהם אל הבית. קיבוץ זיקים שוכן כ-2.5 קילומטרים בלבד מחוף הים ממנו חדרו מחבלי החמאס ובקרבת אתרים אסטרטגיים כמו תחנת הכוח "רוטנברג", מתקן קצא"א ומפעלים באזור התעשייה הדרומי של אשקלון. מרחק לא רב בכדי להצליח להגיע ולפגוע בתוך הקיבוץ או לשבש את הפעילות באתרים אלו. יש לומר כי צה"ל נערך שנים רבות לתרחישים דמויי חדירה מסוג זה מן הים, חיל הים הישראלי מודע לסכנה ומפטרל בקביעות אל מול הגבול הימי ובתצפיות על החוף

אשר הוכיחו את עצמן בפעולה זו, אך עצם ההצלחה של החדירה, למרות המעקב הדרוך סומן על ידי החמאס כהישג גדול, מה גם, שבתחקיר הביטחוני של האירוע, אשר דלף לתקשורת, נכתב כי התצפיתניות לא הבחינו במחבלים במשך יותר מ-20 דקות. טנק של צה"ל שהיה באזור הגיע לנטרל את המחבלים ובמהלך ההתקלות אחד המחבלים הצמיד לטנק לבנת חבלה שהתפוצצה ולא גרמה לנפגעים או לנזק. כשהבינו שזוהו ניסו לחזור בחזרה מערבה לים כדי לחזור לרצועה. כל חמשת המחבלים חוסלו על ידי כלי טיס ישראלי וירי של ספינת חיל הים.

לאחר האירוע נמצאו אמצעי לחימה רבים איתם המחבלים הצליחו להיכנס לשטח ישראל דרך הים. הם היו לבושים בחליפת צלילה ונראה כי אומנו לקראת פעילות כזו במשך זמן רב. כאשר חדירה כזו קורת מתחת לאף של צה"ל יעלו סימני שאלה ואמירות מצד האויב על חוסר מוכנות ושהצבא הישראלי נתפס עם התחטוניה למטה ונרדם בשמירה. לאחר הפעולה, שיבחו כתבים צבאיים ופרשנים את סיכולה, אך היו גם אמירות בתקשורת כמו: "צה"ל יצטרך לבדוק איך המחבלים הצליחו לחדור לשטח ישראל מבלי שיבחינו בכך ולשהות בשטח יותר מ-20 דקות".

תפקידה של התקשורת במדינה דמוקרטית הוא לשאול שאלות, להשמיע דעות שונות ולבקר. בשעת מלחמה, התקשורת לא תמיד נאחזת בעקרונות אלו עקב הרצון ליישר קו עם האינטרסים של הממסד ולכן חובתה לעמוד מאחורי אותם עקרונות הרבה יותר בזמן מלחמה, והחשיבות לכך היא אחת כמה וכמה ראויה והכרחית לטובת הציבור והדמוקרטיה. שאילת שאלות בנוגע לתפקודו של צה"ל בזמן המלחמה עלולות לערער את האמון בכוחות הלוחמים ובמדיניות של מקבלי ההחלטות. ראינו זאת במלחמת לבנון השנייה כאשר הציבור איבד את תמיכתו בהנהגה הישראלית ככל שהתגלו יותר ויותר כשלים במוכנות של צה"ל בלחימה.

לכן, כל אירוע כזה, שהחמאס מנסה להפתיע את ישראל בפעולות טקטיות מסוג זה, יגרור דיון ציבורי שבטח יביא לערעור מסוים באמון הציבור בתחושת הביטחון. האמון בצה"ל במהלך מבצע צבאי הוא קריטי. לדיון ציבורי אין כל קשר לשאלה האם הוא צריך להתקיים או לא, אלא, מלכתחילה זוהי אחת ממטרות ההסברה של החמאס, לייצר עצירה מחשבתית שתסית את המאמץ המלחמתי ותביא להיערכות מחדש בהתאם לאיום וכך תרכך את כוחות צה"ל מורלית ומחשבתית.

איום המנהרות

כיאה לארגון גרילה המעוניין להתפאר ביכולותיו, ב"צוק איתן" פרץ החמאס את כל הסכרים והשתמש בלוחמה תת קרקעית באופן גלוי, מאורגן, מתוכנן ועם כוחות מסודרים שאומנו למען אותה מלחמה. אין זו הפעם הראשונה שקורת חדירת מחבלים דרך מנהרה, זכורה היטב אירוע חטיפת גלעד שליט בו חדרה חוליית חמאס לשטח ישראל דרך מנהרה בסמוך לכרם שלום בשנת 2006, הרגו 2 חיילים וחטפו את גלעד שליט אל שטח רצועת עזה והן מנהרות נפץ שהופעלו נגד ישראל בזמן שליטת צה"ל בציר פילדלפי בשנת 2004. רצועת עזה מרושתת במנהרות תת קרקעיות המשמשות לצורך הסתרה של אמצעי לחימה ומחבוא והן לצורך פעולה צבאית התקפית, מנהרות החודרות מתחת לגדר אל שטח ישראל ומנהרות בתוך השכונות ומחנות הפליטים ברצועת עזה המיועדות למקרה של כניסה קרקעית של צה"ל לרצועה, המקנות לחמאס יכולת לנוע בחופשיות ובאופן סמוי מתחת לקרקע, לצאת מהפתחים שהוכנו מראש, להפתיע ולתקוף את חיילי צה"ל

ולסגת חזרה דרך המנהרות. מדובר באיומים חמורים וסכנה ביטחונית אסטרטגית היכולים להביא לתוצאות הרסניות כמו טבח המוני בישוב ישראלי סמוך גדר, חטיפת בני ערובה וחטיפת חייל לרצועה.

ב-7 ביולי, התרחש ניסיון חדירה של 5 מחבלים בדרום רצועת עזה אל תוך שטח ישראל. חמשת המחבלים נהרגו מפיצוץ חומר נפץ ככל הנראה מתקלה טכנית. אירוע חדירה⁹ נוסף הזכור היטב בהיקפו והיווה ציון דרך למבצע הקרקעי התרחש ב-17 ביולי עם חדירתם של 13 מחבלים דרך מנהרה, בשעה 4:00 לפנות בוקר בסמוך לקיבוץ סופה שבמועצה האזורית אשכול. כמה מהם חוסלו על ידי כלי טייס של צה"ל והשאר הצליחו להימלט בחזרה באמצעות המנהרה. בהודעה של דובר צה"ל נמסר: "הפיגוע הזה היה מכוון ככל הנראה למסע הרג בתוך אחד מהישובים או לביצוע חטיפה".

למעשה אירוע זה היה הטריגר שהביא לכניסה הקרקעית במבצע, שהחלה יום למחרת, במטרה לאתר מנהרות בצד העזתי של הגבול ולהשמידן.

אירוע חדירת 13 מחבלים בסמוך לקיבוץ סופה, 17.07.14. צילום: דו"צ

בשבועיים שקדמו לכניסה הקרקעית, היו עימותים בתוך הקבינט המדיני ביטחוני, בין המצדדים בפעולה צבאית רחבה עם כניסה קרקעית לרצועה לבין השרים המעוניינים לחתור לסיום המערכה ולהפסקת אש. היו מספר הפסקות אש, ואף בעת הפסקת אש חמאס הפר אותה וביצע את החדירה דרך המנהרה ב-17 ביולי. השר נפתלי בנט נתפס כדומיננטי, פעל לאתגר את ראש הממשלה בנימין נתניהו ושר הביטחון משה בוגי יעלון ודחף לכניסה קרקעית לרצועה, מסרים דומים לכיבוש רצועת עזה השמיע שר החוץ דאז אביגדור ליברמן.

"היו שרים שהדרישה הציבורית או נחמת לב הציבור השפיעה עליהם.", אומרת השרה לשעבר ציפי לבני. "אני לא יכולה לעשות אחד ועוד אחד בעקבות התעמולה של החמאס החלו הדיבורים, אלא יותר לספק את הציבור. זו יצירת אווירה תוך כדי מבצע. במלחמת לבנון השנייה נסראללה עם האיומים גם ייצר תחושה כזו."

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=ESC6npjdHXo>

החיכוכים הפוליטיים החלו לצוץ גם מחוץ לקבינט, שרי ממשלה וחברי כנסת מהקואליציה החלו לתקוף את הקבינט, את מה שלטענתם נתפס כבעל גישה פסיבית וחתימה מתמדת להסכם הפסקת אש בעוד ממשיכים לשגר רקטות אל עבר ישראל במשך שבועיים והחמאס לא מורתע. היה זה עניין של זמן עד שיחלו להישמע ביקורות מסוג אלו, ככל שהמבצע מתמשך וירי הרקטות לא פוסק. אנשי צבא בכירים ופוליטיקאים, ביניהם שר הבטי"פ יצחק אהרונוביץ' מסרו לגורמי תקשורת כי "המערכה מול חמאס אינה 'זבנג וגמרנו' ". להוציא פעולה ראוותנית כמו חדירה אל שטח ישראל, עם מספר כה גדול של מחבלים, במהלך הפסקת אש היא מהלך המיועד לכרסם בכושר ההרתעה של מדינת ישראל וביכולת שלה להגיע להכרעה מול החמאס. הציבור הישראלי, שעד למהלכים הצבאיים הללו של החמאס מביט אל ההנהגה הישראלית ומתחיל לשאול שאלות בספקנות לאן ההנהגה חותרת כשהצד השני ממשיך בשלו. יצירת הפולמוס בחברה הישראלית, המאבקים הפוליטיים, אי האמון בהנהגה ובצה"ל, ליוו את המבצע הצבאי. הצורך בתמונת ניצחון הביאו ללחצים תמידיים מכיוון הציבור הישראלי שזהו ללא ספק אחד ממסריו של החמאס, לפעול לכרסום בכושר ההרתעה של צה"ל.

עוד הבהירה לבני: "החמאס לא עושה את מה שהוא עושה כדי להפיל ממשלה בישראל, הוא עושה את זה למען התנגדות, להמשיך לקיים אותה, למען הפוליטיקה שלו גם, כדי לקבל תמיכה פנימית. את התהליך הפסיכולוגי הם עושים דווקא מתוך זה שהם רוצים לסיים, לא להמשיך. בעצם רוצים להעלות את הרף כשתהייה החלטת ממשלה. הם יוצאים מתוך הנחה שאם הם מאיימים יותר יהיה יותר לחץ לסיים את המבצע. אני זוכרת שהיה ראיון מהבונקר של אחד מאלה שפגענו בהם מהזרוע הצבאית, דברים שמשעל הוציא מקטאר כשניסינו להגיע להפסקת אש".

מדינת ישראל חיפשה נקודות יציאה לכל אורך המבצע, בעוד החמאס חיפש נקודות לציון דרך על מנת להתפאר ביכולותיו הצבאיות לצורך העברת מסריו, להמשיך כל העת בלוחמה הפסיכולוגית להטיל אימה על ישראל וליצור בהלה תמידיית שיספקו כותרות במטרה לפגוע במורל של הישראלים.

צה"ל פתח בתמרון קרקעי בלילה שבין ה-17 ל-18 ליולי. לאחר הכניסה הקרקעית לרצועה, המשיך החמאס ביתר שאת להאיץ את החדירות באמצעות מנהרות אל תוך שטח ישראל לפני שצה"ל יאתר ויהרוס אותן. להוציא פעולות כאלו מתחת לאף של צה"ל כשכוחותיו בתוך שטח הרצועה, עם הופעות של הפעולות בתוך מרתון השידורים של התקשורת הישראלית שירתו היטב את מטרות ההסברה התעמולתיים של החמאס.

להלן פעולות החדירה הנוספות שבוצעו: ב-19 ליולי חדרו 9 מחבלים באמצעות מנהרה, סמוך לקיבוץ בארי. בהתקלות עם כוח צה"ל נהרגו 2 חיילים ומחבל אחד, יתר המחבלים נמלטו. ב-21 ליולי חדרו מחבלים סמוך לקיבוץ ניר עם, ירו טיל נ"ט והרגו ארבעה חיילי צה"ל. בחילופי אש חוסלו עשרה מחבלים. החדירה בסמוך לניר עם הכניסה את כל הישובים הסמוכים לכוננות ולעוצר. כולל את העיר שדרות שמצויה מרחק של כמה מאות מטרים מפתח המנהרה. בשדרות מתגוררים מעל 20 אלף תושבים. יציאה מהרצועה מתחת לאדמה, ביצוע טבח המוני ופיגועי התאבדות בתוך העיר עלולים לגרום לנפגעים רבים. מדובר באיום אסטרטגי חמור המייצר קודם

כל תחושת פחד בקרב תושבי האזור שהחלו לנטוש את בתיהם. המנהרות היו נשק אפקטיבי נגד ישראל, לא להיראות ולהגיע באופן סמוי מן העין.

ב-28 ביולי חדרו בין ארבעה לשבעה מחבלים סמוך לקיבוץ נחל עוז. המחבלים ירו טיל נ"ט לעבר עמדת פילבוקס של צה"ל והרגו חמישה חיילים. חייל אחד השיב באש, פגע באחד מהם והניס את השאר. המחבלים תיעדו את החדירה באמצעות מצלמות גו פרו שהורכבו על קסדותיהם. הייתה זו פעולת ראויה במטרה להפתיע את החיילים, ששודרה כל העת בתקשורת, השאלות שנשאלו על יכולות החיילים להבחין ולהיות דרוכים לחדירה לא פסקו. האמון בצה"ל התערער.

ח"כ ציפי לבני תופסת את איום המנהרות כאיום המשמעותי ביותר בקרב התחושות שנוצרו אצל הציבור במהלך המבצע: "אין ספק שהסיפור של המנהרות יצר תחושה מאוד קשה בקרב הישובים מסביב, הייתה תחושה שהם יכולים לצוץ באמצע החדר אוכל או בחדר של הילדים וזה היה הדבר הרלוונטי עבורם. אך אני רוצה לעשות הבחנה, בין איך הציבור מגיב לאיך מקבלי החלטות." היא הוסיפה: "בתור מקבלת החלטות בקבינט אני פחות עסוקה מה משדרים החוצה כי קבלת ההחלטות שלנו מבוססת על מידע ומודיעין והערכות מצב. כמקבלת החלטות, מקורות המידע שלי זה לא מה שהחמאס מפרסם בפומבי אלא את המידע המודיעיני שמקבל בעצם צה"ל ומערכות המודיעין האחרות שמעבירים לנו לקבינט להערכות המצב שלהם, ולכן אין לזה משמעות מיוחדת."

"מבחינת החמאס מול הציבור ב"צוק איתן" הייתה תחושה שהוא הצליח ליצור בהלה בקרב התושבים בישובים צמודי הגדר עם המנהרות. זה היה הדבר המרכזי. אבל אני לא יודעת אם זו הייתה תעמולה שהם הוציאו אלא עצם זה שהם צפו ממנהרות. מאוד הטריד אותם. התלונות שלהם אלינו היו שיש כאן בעיה חמורה, שהביטחון שלהם נפגע. האלמנט של המנהרות היה הדבר הבעייתי", לדברי לבני.

החדירה למוצב צה"ל סמוך לנחל עוז כפי שתועדה על ידי מחבלי החמאס ושודרה בערוץ הטלוויזיה של החמאס.

השידורים ההולכים וחוזרים של החדירה אל תוך המוצב הצה"לי יצרו תחושה קשה בציבור, איך זה קורה מתחת לאף של צה"ל, תוך כדי תיעוד של המהלך ומחבלי החמאס חוזרים ללא פגע. מחבלי החמאס לבשו מדי צה"ל, במטרה להטעות ולתעתע.

"43 שנה אני גרה פה ומעולם לא פחדתי כמו שאני פוחדת עכשיו", אומרת אורית, חברת קיבוץ כפר עזה לעיתון "הארץ". "המפלצת הזו שקוראים לה מנהרות, זה סרטן עם גרורות. אם ייפתח בור בגינה שלי וייצאו ממנו 50 מחבלים, הם יטבחו בכולנו. נכון, צה"ל יבוא, אבל זה יהיה מאוחר מדי".

האפקט של האימה הזו הביא להתחזקות זרם הבריחה של התושבים, התקשורת דיווחה על ישובים בעוטף עזה אשר כמעט ריקים מיושביהם. דווח כי תושבי ניר עם ברחו כמעט כולם אל קיבוץ מעלה החמישה ליד ירושלים. אווירת הפאניקה הייתה באוויר. השידורים של תושבים אורזים את חפציהם ונסים היו תמונת ניצחון לחמאס שהעביר מסר לפיו אם בעזה יש פליטים גם בישראל יהיו פליטים. במהלך "צוק איתן" דובר רבות שלחמאס הייתה תכנית ליציאה המונית של מאות מחבלים דרך המנהרות ולבצע טבח רחב היקף בישובים בעוטף עזה. פרסום העניין הגביר את החששות והפחדים והביא את התושבים לנקוט במעשה של נטישה זמנית של הישוב והאשמה כלפיי הממשלה בהפקרת התושבים כאשר המנהרות קיימות. הנושא היווה פגיעה באמון של הציבור כלפיי מקבלי ההחלטות.

מלכודת אש ברצועה

רצועת עזה מונה כ-1.8 מיליון פלסטינים המתגוררים בצפיפות ובמחנות פליטים. החמאס ידע שהמשך ירי הטילים יביא את צה"ל להיכנס אל תוך רצועת עזה ואף פעל לגרור את המבצע פנימה אל תוך השטח הנוח לו כדי להסב אבדות לישראל.

בתמונה תעמולתית שהפיץ החמאס נכתב "המוג'הדין שלנו מחכים לכם בכל סמטה ובכל רחוב" – התמונה מעוצבת בתוכנה גרפית, כאשר ישנה אש עולה מתוך האדמה ולוחמי החמאס עומדים עם פנים סמויות וצבועות, קסדה ועליה דגל החמאס ומוצגים בצורה איתנה, עם מטולי אר פי גיי ומקלעים ועומדים בגובה הלהבות, במטרה להפיץ מסר של גבורה וחסיונות. משוריין מבצעי של צה"ל, די-9 שהוא מיועד לחישוף השטח ולהתקדמות פנימה, משוריין ממוגן, אחד מהכלים ההנדסיים הכבדים של צה"ל, מוצג בצורה מרוסקת ועולה בלהבות ומעליו רקטה משוגרת צפונה לעבר ישראל – במטרה להעביר מסר שהחמאס מסוגל ונחוש להמשיך את ירי הרקטות, על אף כניסה של צה"ל פנימה. בנוסף, אם נסתכל על הטקסט שבחר החמאס: "מוג'הדין" מהמילה "ג'יהאד" שמשמעותה התנגדות דתית על מנת להפוך ל"שהיד" – לוחם למען אללה. המסר הוא שלוחמי החמאס נלחמים במלחמה למען אללה, ומוכנים להקריב את חייהם כנגד חיילי צה"ל.

מטרת התעמולה הזו היא לייצר החלשה של הכוחות הלוחמים הישראליים. כשחיילי צה"ל מגיעים להילחם למען המדינה עומדים מולם לוחמי גרילה הנלחמים למען אלוהים שעל פי אמונתם צריך לשחרר את הארץ מהיהודים והמאבק הוא חלק מהדרך לרשת את הארץ.

צה"ל עזב שטח רצועת עזה בהתנתקות בשנת 2005 ולמעשה מהסכמי אוסלו נמנע להיכנס פנימה אל תוך הערים ושטחים המיושבים ברצועה. במבצע "עופרת יצוקה" בדצמבר 2008 נכנס צה"ל לכניסה קרקעית אל תוך הרצועה בפעם האחרונה. מאז, כפי שהטווחים של ירי הרקטות התרחבו, כך גם שיטות הלוחמה של החמאס בתוך השטח הבנוי השתכללו.

מבחינת הציבור הרחב בישראל, התמונה עלולה לעורר חששות כבדים לגורל החיילים, להחליש את הסיבות ליציאה לפעולה וליצור אווירה של דאגה שעלולה להשפיע על החיילים הנכנסים פנימה. חיילי צה"ל נחשבים "הילדים של כולנו" והכאב היה גדול בעת הודעות על נפילת חיילים ברצועה. לדברי ח"כ ציפי לבני, התעמולה היא חלק מההתנגדות של החמאס. "מה שהם עושים זה חלק מהאידיאולוגיה שלהם. תמיד תמצא מנהיג ערבי שמלווה את פעולותיו בעוד כל מיני איומים החל גם מ"קול הרעם" בקהיר שדיבר בעברית במבטא כבד שמפחידים את אזרחי מדינת ישראל. גם אנחנו עושים את זה אצלם ככל יכולתנו."

תעמולה פסיכולוגית במהלך מלחמה מיועדת בין היתר לפעול לריכוך הכוחות הלוחמים של האויב. סיכוי רב כי היה לה אפקט לאחר שהתחילו להגיע הודעות על הרוגים ונפגעים בתוך הרצועה. בציבור החלה להשתרר אווירה הדוחפת ליציאה החוצה מהמלכודת מוות שטומן החמאס לחיילי צה"ל. לא לרצות את כוונותיו להחזיר את החיילים בארונות ולא לתת לו את התענוג בכאב על אבדן החיים בישראל.

במהלך המבצע עלה לא פעם נושא חטיפת חייל שהחמאס נפנף בו ללא הרף בשנים האחרונות. ח"כ ציפי לבני ציינה את חטיפת שליט כטראומתית לציבור הישראלי: "חטיפתו של גלעד שליט, היו אווירות שהציבור חווה קושי. כשהחמאס הראו אותו או לא הראו אותו בסרטונים וזה משפיע על דעת קהל. זה כן יכול להיות דברים רלוונטיים על הציבור הישראלי בהקשר תעמולתי".

במהלך התקלות בשכונת סג'עייה נהרגו 7 חיילי גולני כאשר טנק בו שהו עלה על מטען רב עוצמה. גופתו של הלוחם אורון שאול ז"ל לא אותרה והוא הוכרז כנעדר. החמאס הפיץ תמונה המדמה השתלטות על רכב צה"לי, אפילו שמתנוסס עליו דגל ישראל לתת תחושת הפתעה למי שמביט בתמונה. מהרכב נחטף חייל אל תוך הרצועה. בתמונה מופיע שמו של החייל הישראלי ומספרו האישי על אילוסטרציה של פיצוץ טנק. מדובר בתעמולה צינית לפגוע ברגשות הכי חזקים של הציבור הישראלי, לחדור לעומקי הכאב להביא לחשיבה שחייל שבעצם נהרג, מוחזק חי בתוך הרצועה והוא צעד פנימה ומובל על ידי לוחמי החמאס ולהם מספרו האישי. התחושה הייתה כאילו חוזרים לסיבוב שני במה שעבר על הציבור בעת תקופת שהותו של גלעד שליט בשבי החמאס. חטיפת חייל זהו אחד מהפחדים הגדולים של הציבור בישראל, מעבר לניסיון לערער את רגשותיהם של הציבור הישראלי, היעד לתעמולה הוא בבירור צה"ל – לפגוע במורל הלוחמים ושל אלו שכבר נמצאים ברצועה. מצב בו שבוי ישראלי חי נמצא בעזה משנה אסטרטגית את כל מהלך המלחמה.

דימוי חטיפת חייל שהפיץ החמאס

סיכום ומסקנות

עבודה זו למעשה סקרה את השימוש בלוחמה הפסיכולוגית בקרב ארגון החמאס במסגרת מבצע "צוק איתן". תוך סקירת העבודה ניכר כי "כללי המשחק" בזירת הקרב בעת הזו שונה באופן מהותי מכללי המשחק והלחימה שהיו בעבר. שינויים בזירת הקרב באים לידי ביטוי בהיבטים שונים, שהעיקרי הוא לוחמת גרילה.

שינוי נוסף בהיבט זירת הקרב מתייחס גם לאמצעי שעושים בו שימוש על מנת להשיג את מטרות הלחימה והקרב. ראינו במהלך "צוק איתן" כי עבור החמאס "המטרה מקדשת את האמצעים". הניצול הציני של רגשות הציבור הישראלי, ניסיון לשבש את אורח החיים ולשנות את שיגרת היום יום. בעת הנוכחית זירת הקרב אינה רק זירה פיזית של שימוש בכלי נשק מתקדמים אלא גם זירת קרב תודעתית, פסיכולוגית ותקשורתית. יש לה משמעות רבה בכל הקשור להלך הרוח של הציבור בעמידה מאחורי מקבלי ההחלטות והצבא בעת המלחמה ובמטרותיה.

כאמור, ארגון החמאס הינו ארגון טרור אשר עבורו כלל האמצעים הינם כשרים על מנת לנהל את הלחימה בכדי להביא לתוצאות הטובות ביותר עבורו. ארגון החמאס במהותו פועל בשני מישורים מקבילים: הצבאי והפסיכולוגי – תודעתית, ומשקיע ביתר שאת במישור האחרון, זה הפסיכולוגי.

ההבנה שנוצרה בקרב החמאס ובשיטות הפעולה שלו מובילות אותו לנקוט ולפעול בזירת הלוחמה הפסיכולוגית בדרכים שונות כפי שצוינו לאורך העבודה: איום על יעדים אסטרטגיים, פגיעה בעורף הישראלי, שימוש בסרטוני הפחדה, שיגור איומים מילוליים, יציאה במסרים הסברתיים לתקשורת ולמקבלי ההחלטות בישראל. במלחמה הפסיכולוגית על התועמלן לנסות למצוא את הדרך להעביר את המסר לקהל יעד עוין בצורה כזו שהוא לא רק יסכים להיחשף למסר אלא אפילו ינהג כלפיו. הפעלת לוחמה פסיכולוגית יעילה דורשת לא רק שליטה באמצעי שכנוע והעברת מסרים אלא גם הבנה של האויב, אופי החברה, הלכי הרוח וחולשות בקרב האוכלוסייה במדינת האויב, דוגמא טובה לכך ניתן היה לראות במלחמה הפסיכולוגית שמנהל ארגון החמאס כנגד ישראל וכפי שנסקרה בעבודה זו.

לוחמה פסיכולוגית דורשת יכולת הבנה של כל צד בזירה לחשוב ולפתח את שיטות הפעולה שלו בהקשר זה. יש לשלב שיטות לחימה, נחישות ומוכנות להקרבה יחד עם היכרות תרבותית, יוזמה ויצירתיות. ייתכן כי עובדה זו נובעת בשל מחסור במשאבים כלכליים שאינם מאפשרים פיתוח צבאי אך תהא הסיבה אשר תהא, ניכר כי מלחמה מהסוג הזה מביאה למימוש יעדי הלחימה אשר הארגון מציב לעצמו בלחימה מול מדינת ישראל, גם אם לא באופן צבאי, המסר הוא העיקר.

השאלה העיקרית היא האם זה עבד? ראינו לאורך העבודה כי יש דרכים רבות לניהול לוחמה פסיכולוגית. האם יש תרומה של ממש להשגת יעדי המלחמה? קשה לענות על שאלה זו משום של"פ לעולם אינה יכולה לבוא בנפרד ממהלכים צבאיים אחרים. התעמולה לבדה לא תביא ניצחון במלחמה, ובניגוד לטנקים ומטוסים, לעיתים רחוקות המלחמה הפסיכולוגית מביאה לתוצאות מיידיות בשטח.

המאבק בזירת המידע נתפס כיום כחלק חשוב בכל עימות צבאי, אך הפעלה נבונה של לוחמה פסיכולוגית אפקטיבית היא מורכבת ומסובכת יותר. ולכן, שני מישורים הללו צריכים לבוא לידי

ביטוי ולהשתכלל באופן מתמיד, תחילה בשגרה, על מנת להיות מוכנים וערוכים לכל תרחיש מלחמתי שעלול להגיע, וכן בעת חירום - במהלך הלחימה עצמה יש לפעול באמצעות שני מישורים הללו ולהתאים את כלי הלחימה הפיזיים ואלה הפסיכולוגיים בהתאם למצב בשטח.

כמובן שלא כל מסר של החמאס צריך להתקבל כרציונלי ובאמת בעל כוונות, לדברי ח"כ ציפי לבני: "עם ישראל שבע קרבות, למוד מלחמות ולוקח עם קורטוב של מלח את רוב הדברים. המבחן של החברה הישראלית הוא לדעת לסנן."

ביבליוגרפיה

- Douglas Kellner, (1995). Media culture. Cultural studies, identity, and politics between the modern and the postmodern, Routledge. New York.
- Lasswell, Harold (1948). Bryson, L., ed. The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas. New York: Institute for Religious and Social Studies.
- Glaser, B, Strauss, a 1967. *The Discovery of Grounded Theory*. Aldine publishing company, Hawthorne, NY.
- אביעד, גיא. 2008. לקסיקון חמאס. צה"ל – הוצאת "מערכות"/ משרד הביטחון – ההוצאה לאור. בן אליהו, איתן. 1991. התקשורת כזירת מלחמה. מערכות, 322.
- גבוס, אריה. "טרור ורציונליות", פוליטיקה. 2006. 15. עמודים 123-138.
- גורן, דינה. 1986. תקשורת ומציאות, מושגי יסוד בתקשורת המונים. הוצאת כתר.
- גרמשי, אנטוניו. על ההגמוניה, 2004. מתוך "מחברות הכלא". הוצאות רסלינג.
- וינטר, אופיר. מבט על, גיליון 582, 31.07.2014. המכון למחקרי ביטחון לאומי. "מבצע צוק איתן – מלחמת ההסברה של חמאס".
- הרכבי, יהושפט, 1999. מלחמה ואסטרטגיה, ת"א: משרד הביטחון מערכות.
- זאב ז'בוטינסקי, "על קיר הברזל", 1923. הוצאת "מכון ז'בוטינסקי".
- טבנסקי, ליאור. 2007. המאבק בטרור בעידן המידע: 'אינתיפאדת המתאבדים' 2005-2000 וההתמודדות הישראלית עמה בסיוע טכנולוגית עילית. הוצאת אוניברסיטת תל אביב.
- יצחק בן ישראל, 2013. תפיסת הביטחון של ישראל, הוצאת מודן.
- לאפי, דן. 2011. סוגיות מפתח בתיאוריית המדיה. האוניברסיטה הפתוחה.
- מילשטיין, מיכאל. 2007. המהפכה הירוקה – דיוקנה החברתי של תנועת החמאס. מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל אביב.
- מקומבס, מקסוול א. ודונלד ל. שו. 1995. "התפקיד של אמצעי התקשורת ההמונים כקובעי סדר יום", בתוך: דן כספי (עורך) תקשורת המונים – מקראה. ת"א: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 109 – 121.
- משוניס, ג'ון גו. 1999. סוציולוגיה, האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 92-11.
- משעל, שאול. סלע, אברהם. 1999. זמן חמאס. הוצאת ידיעות אחרונות.

פבל, טל. 11.12.2012. לוחמה פסיכולוגית של החמאס במבצע עמוד ענן. מתוך כנס שנערך במסגרת סדנת יובל נאמן לביטחון ומדע.

פת"ח, תנזים, חמאס ואחרים. מדריך לארגונים פלסטיניים. משרד החינוך, מרכז ההסברה/ שירות פרסומים.

קורץ, ענת. ברום, שלמה. (2014) 'צוק איתן' – השלכות ולקחים. המכון למחקרי ביטחון לאומי. שליפר, רון. 2007. לוחמה פסיכולוגית. הוצאת מערכות.

שליפר, רון. 2011. הלוחמה הפסיכולוגית ב"עופרת יצוקה". הוצאת מערכות, גיליון 432.

פרוש, פול. ליבס, תמר. 2006. "כשהאויב נכנס אליי הבייתה: טרור ותקשורת בעידן העכשווי".

הראל, דן. לחימה אסמיטרית ברצועת עזה – מקרה בוחן. "צבא ואסטרטגיה". כרך 4, גיליון 1. מאי 2012.

גרינברג, חנן. Ynet, 24.06.2006, "ועדת מרידור: להיערך לעימותים לא-קונבנציונליים וטרור".

פרץ, ספיר. רז-חיימוביץ, מיכל. גלובס. 16.11.2012. "בזמן מלחמה התקשורת מתאחדת סביב הדגל ופחות מבקרת". אבי בניהו, אמנון אברמוביץ.

יערי, אהוד. סטיינמן, תמיר. דבורי, ניר. חדשות 2. 03.07.2014. חמאס מאיים: "נפתיע את ישראל בירי".

לוי, אליאור. קייס, רועי. Ynet, 09.07.2014, "ע"ש ג'עברי וסוסו של מוחמד. רקטות חמאס".

סמל, נימדור. Ynet, 09.07.14, "תיעוד: שיגור רקטה לחיפה, ירי לתל אביב".

בלומנטל, איתי. Ynet, 15.07.14, "אל חשש: המזל"ט של חמאס לא צריך להפחיד אף אחד".

פרץ, ספיר. 22.07.2014. גלובס. "רשויות התעופה בארה"ב ואירופה עצרו את טיסותיהן לישראל".

חסון, ניר. סיידלר, שירלי, 25.07.2014, הארץ: "הקיבוצניקים מעוטף עזה תופסים מרחק במקום מחסה".

כהן, גילי. הארץ, 11.12.2014, "תיעוד מסווג של צה"ל מתקרית חדירת המחבלים לזיקים דלף, אתר פלסטיני העלה אותו לרשת".

בוחבוט, אמיר. וואלה!, 14.05.2015, "חדירת צוללני חמאס לחוף זיקים: "המחדל החמור נחשף".

כתבי חדשות 2, 12.07.15, "אחרי האיום בתקיפה: יירוט מעל שמי גוש דן".

שאלות – ציפי לבני

מה את חושבת על הלוחמה הפסיכולוגית החמאסית?

בתור מקבלת החלטות בקבינט אני פחות עסוקה מה משדרים החוצה כי קבלת החלטות שלנו מבוססת על מידע ומודיעין והערכות מצב. כמקבלת החלטות מקורות המידע שלי זה לא מה שהחמאס מפרסם בפומבי אלא את המידע המודיעיני שמקבל בעצם צה"ל ומערכות המודיעין האחרות שמעבירים לנו לקבינט להערכות המצב שלהם, ולכן אין לזה משמעות מיוחדת. אני לא כל כך זוכרת מה היה במהלך "צוק איתן". אני זוכרת שהיה ראיון מהבונקר של אחד מאלה שפגענו בהם מהזרוע הצבאית, דברים שמשעל הוציא מקטאר כשניסינו להגיע להפסקת אש. בעיקר, מבחינת החמאס מול הציבור על "צוק איתן" הייתה תחושה שהוא הצליח ליצור בקרב הישובים צמודי הגדר עם המנהרות. זה היה הדבר המרכזי. אבל אני לא יודעת אם זו הייתה תעמולה שהם הוציאו אלא זה שהם צצו ממנהרות.

-הצילום של הירי על העמדה- אין ספק שהסיפור של המנהרות יצר תחושה מאוד קשה בקרב הישובים מסביב הייתה תחושה שהם יכולים לצוץ באמצע החדר אוכל או בחדר של הילדים וזה היה הדבר הרלוונטי. אני רוצה לעשות הבחנה שלי היא בין איך הציבור מגיב למקבלי החלטות.

-איך הציבור הגיב? מאוד הטריד אותם. התלונות שלהם היו אלינו שיש כאן בעיה חמורה, שהביטחון שלהם נפגע. האלמנט של המנהרות היה הדבר הבעייתי.

-את תופסת שזה גם השפיע על התפקוד של ההנהגה? אני יכולה להעיד על עצמי, אז לא. לא מבחינת מה שהחמאס רצה לעשות על קבלת החלטות. אבל אין ספק שהנהגה צריכה לתת מענה גם לחששות של הציבור וזה יכול ליצור איזה שהוא קשר בין הדברים. אני בהחלט זוכרת בביקורים בישובים ליד, כולנו עשינו ביקורים, זה צף ועלה.

עלו כמה חילוקי דעות בתוך הקבינט במסרים שמסרו לכל מיני כיוונים, את חושבת שבעקבות התעמולה החמאסית זה הוביל לשם? אני לא חושבת שבאופן ישיר, אבל היו שרים שהדרישה הציבורית או נחמת לב הציבור השפיעה עליהם. אני לא יכולה לעשות אחד ועוד אחד. זו יצירת אווירה תוך כדי מבצע. במלחמת לבנון השנייה נסראללה עם האיומים גם ייצר תחושה כזו.

ירי הטילים על ישראל שיבש את אזור הדרום ופגע בשגרת החיים כמעט בכל מדינת ישראל. האם למדיה התקשורתית בישראל היה בכך חלק לדעתך? כיצד?

ברגע שאנחנו חיים בעולם פתוח אז כל דבר שקורה אתה רואה אותו בערוצים, באולפנים, שיחות. כשיש אזעקה בדרום שומעים על זה בכל הארץ. כל דבר הוא לא רק חיובי או שלילי. זה נכון שכל הצבע האדום שרץ כל שניה הכניס את הצבע האדום גם לתל אביב. אבל אנחנו מדינה קטנה וטוב שתושבי תל אביב יודעים איך חיים במקומות אחרים.

חמאס דאג להפיץ סרטונים המתעדים את בניית הרקטות ושיגורן לעבר ישראל. האם התקשורת הישראלית נהגה בתבונה בהפצת התכנים הללו לציבור? והאם היה לה חלק ביצירת בהלה ופאניקה שבמצבים מסוימים אולי הייתה מיותרת?

ברשתות החברתיות זה פשוט רץ בלי קשר לתקשורת. אנחנו לא חיים בעולם של צנזורה. הייתי מעדיפה שלא יראו את זה, שלא ישתפו פעולה עם הדבר הזה אבל לא חושבת שהייתי מפעילה על זה צנזורה. זה שיקול שלהם.

ישראל הייתה מוכנה? לא. זה לא גורם נורא דרמטי. הפחד והאיומים נבעו מזה שאנשים ראו מה קורה. גם המנהרות זה לא רק שראו מה קורה אלא זה שהם באמת יצאו שם. כשמשעל מדבר בקטאר אז רואים את זה בתל אביב. לא מדובר בתקשורת ממוסדת שההנהגה אומרת ואז מורידים את השאלטר. התפיסה שבה אפשר לשלוט על ההסברה לא קיימת, זה עולם של פעם. לא הייתי נותנת את החמאס את התחושה שהוא משפיע ולכן הייתי מעדיפה שבמהלך מבצעים לא יראו אותם כדי לא לייחס להם חשיבות גדולה. כדי שלא יחשבו שכל מה שהם עושים מיד משפיעים. זאת ההסתכלות שלי. אבל יכולת ההשפעה האמיתית של זה מאוד נמוכה.

-ככל שהמבצע התארך אחוזי התמיכה ירדו – זה תמיד ככה. זה היה גם במלחמת לבנון השנייה ובמבצע עופרת יצוקה. כשמתחילים מבצעים עם ישראל חי את מלחמת ששת הימים ואחרי שישה ימים מגלה שזה יותר ויותר דומה למלחמות התשה. כבר שנים אנחנו לא רגילים לראות צבא מול צבא, מאז 73, והם בונים על ניצחון של פעם. העולם השתנה. זאת מלחמה אסמיטרית מדינה מול ארגוני טרור. בעידן המודרני שום מדינה לא הכריעה ולא חיסלה ארגוני טרור. וזה הכל מאבקים נמשכים שצריך לעשות אותם. לצערי, ברגע שמתוך הקבינט יש קולות שאומרים אפשר אחרת ורק הממשלה לא עושה את מה שצריך אז הציבור קונה את זה לצערי. אלה שמבטיחים שאפשר לחסל את זה מתוך הממשלה עושים עוול גדול לאזרחים ומייצרים תחושה שאפשר טוב יותר.

-לערער את האמון, עצם התעמולה - הסיבה שהחמאס מטריד זה לא בגלל מה שהם אומרים זה בגלל מה שהם עושים. בתקופת גלעד שליט היו אווירות שהראו אותו או לא הראו אותו בסרטונים וזה משפיע על דעת קהל. זה כן יכול להיות דברים רלוונטים.

מה שהם עושים זאת התנגדות. זה חלק מהאידיאולוגיה שלהם. תמיד תמצא מנהיג ערבי שמלווה את פעולותיו בעוד כל מיני איומים החל גם מקול הרעם בקהיר שדיבר בעברית במבטא כבד שמפחידים את אזרחי מדינת ישראל. גם אנחנו עושים את זה אצלם ככל יכולתנו. החמאס לא עושה את מה שהוא עושה כדי להפיל ממשלה בישראל, הוא עושה את זה למען התנגדות, להמשיך לקיים אותה, למען הפוליטיקה שלו גם, כדי לקבל תמיכה פנימי. את התהליך הפסיכולוגי הם עושים דווקא מתוך שהם רוצים לסיים, לא להמשיך. בעצם רוצים להעלות את הרף כשתהייה החלטת ממשלה. הם יוצאים מתוך הנחה שאם הם מאיימים יותר יהיה יותר לחץ לסיים את המבצע. זאת השערה בלבד, לא עסקנו באופן אמיתי בנושא הזה.

היה כאן גם עוד משהו שקרה בצוק איתן, ההנהגה שלהם הייתה מפוצלת יש הבדל בין ההנהגה הצבאית שהייתה בעזה להנהגה המדינית מחוץ לעזה. לא דיברו באותה שפה ובאותם מסרים.

איך היית ממליצה לנהוג בהתאם למסרים החמאס? האם התקשורת צריכה להיערך בצורה שמסננת מסרים שעלולים לפגוע בציבור – דוגמא על ההודעה שבתשע הולכים לירות על תל אביב.

גם על שדה התעופה. בחלק הם ראו את התגובות שלנו לפעילות שלהם והאדירו נושא מסוים כשהם ראו שזה נושא שהופך רגיש, בן גוריון, תל אביב, בחלק זה התפוצץ להם בפנים כי היו דרמות שלא קרו. מצד אחד אתה אומר עדיף שלא יראו שתל אביב תחיה את חייה.

אני חושבת שאנחנו חיים בעולם שאתה לא יכול לייצר צנזורה מוחלטת. אני כן חושבת שעם ישראל שבע קרבות, למוד מלחמות ולוקח עם קורטוב של מלח את רוב הדברים, מקווה ככה. יש דברים מכעיסים חלק מהציבור, כמו השיר של אייל גולן ואז אייל גולן יוצא עם הודעה. הם מכירים את החברה הישראלית. אבל זהו המבחן של החברה הישראלית, לדעת לסנן. אני עצמי לא הכי זוכרת ובגלל זה גם חושבת שזה לא היה הכי דרמטי.